

דף מקורות לשיעור בנושא: בכל לשון ולשון

ד"ר חזות גבריאל

1. בראשית פרק ב, (ז) : וַיִּצְרֹךְ יְקֹזֵק אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עֶפְרָל מִן־ הָאֲדָמָה וַיִּפְחַ בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה :

תרגום אונקלוס בראשית פרק ב (ז) - וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן ארעא ונפח באפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא :

2. המספר הידוע של שפות שונות שעדיין מדוברות, או שהיו מדוברות עד לפני זמן לא רב בעולם המודרני, הוא כ-7000... רוב השפות הן שפות בלתי כתובות... למשל, בכל אירופה שממערב לרוסיה יש פחות ממאה שפות ילידיות, אבל ליבשת אפריקה ולתת היבשת ההודית יש יותר מאלף שפות ילידיות כל אחת, בניגריה ובקמרון שבאפריקה יש 527 ו 286 שפות בהתאמה, ובאי ונואטו שבאוקיינוס השקט (שטחו פחות מ 13,000 קמ"ר) — מאה שפות. גיוון השפות הגדול ביותר נמצא באי ניו גינאה, שיש בו כאלף שפות ומספר לא ידוע אבל כנראה גדול של משפחות שפות שונות, הדחוסות בשטח גדול קצת יותר ממדינת טקסס. מתוך 7000 השפות האלה, תשעה " ענקיות ", שכל אחת מהן היא שפתן הראשונה של מאה מיליון בני אדם או יותר, מייצגות יותר משליש מאוכלוסיית העולם.

3. הכוזרי, מאמר א

נג. אָמַר הַחֵבֶר: הָאֵתָה רוּאָה שְׁהַלְשׁוֹנוֹת קְדוּמוֹת אֵין לָהֶן תְּחִלָּה.

נד. אָמַר הַפּוֹזָרִי: אָבֵל, הִם חֲדָשׁוֹת מְסֻפָּם עֲלֵיהֶם; מוֹרָה עַל זֶה חֲבוּרָם מִן הַשְּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים וְהַמְּלֻוֹת, וְהֵם מִן הָאוֹתוֹת הַלְּקוּחוֹת מִמוֹצְאֵי הַדְּבוּר.

נה. אָמַר הַחֵבֶר: הִרְאִיתָ בּוֹדָה לְשׁוֹן מְלֻבָּ, אוֹ שְׁמַעְתָּ עָלָיו.

נ. אָמַר הַפּוֹזָרִי: לֹא רְאִיתִי וְלֹא שְׁמַעְתִּי. וְאֵין סִפְק שְׁהִגִּיעוּ אֵלֶיהָ בְּדוֹר מִהַדְּוֹרוֹת, וְלֹא הִיְתָה קֶדֶם לְשׁוֹן

שְׁהַסְפִּימוּ עָלֶיהָ מִהַסְפַּמַת עִם מְבֻלְתֵי עָם, עַל לְשׁוֹן.

4. **אמנה חברתית**, היא תאוריה במדעי המדינה המתארת את התהליך בו בני-אדם התקבצו לחברות מטעמים אינטרסנטיים, דבר שהוביל אותם להגביל את חירותם לפי החלטת רצון הרוב או השליט... רעיון האמנה החברתית מזוהה עם התגבשות הנאורות והליברליזם באירופה, ופותח על ידי הוגים ליברליים שונים כגון תומאס הובס, ג'ון לוק, ז'אן-ז'אק רוסו ואחרים. **האמנה החברתית היא לא הסכם כתוב אלא ניסוי מחשבתי...**

5. היווצרות שפות חדשות :

ידוע ששפות טבעיות נוצרות באופן ספונטני בקהילות של בני אדם. תהליך כזה נצפה כמה פעמים בבתי-ספר לחירשים, שבהם נוצרו קהילות של אנשים כבדי שמיעה, שלא שמעו שפה מימיהם, אך הצליחו תוך אינטראקציה ביניהם לפתח שפות סימנים טבעיות (התופעה בלטה במיוחד בקרב ילדים, ראו: שפת הסימנים של ניקרגואה)

6. **הרמב"ם** נימק את העדפת העברית בתכונות פנימיות המאפיינות אותה (בספרו מורה נבוכים שנכתב בערבית יהודית):

יש לי גם הנמקה מדוע נקראת לשוננו זאת בשם לשון הקודש. ואל נא יחשבו שאלה דברים בטלים מצדנו או טעות. אלא זאת אמת, כי בלשון המקודשת הזאת לא נקבע כלל שם לאיבר המשגל, לא של הגברים ולא של הנשים, ולא לעצם המעשה המביא להעמדת צאצאים, לא לזרע, לא לשתן ולא לצואה... כמו שכאשר ההכרח מביא לעשות דברים אלה עושים כל מאמץ לעשותם בסתר, (מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק ח', תרגם מיכאל שורץ, אוניברסיטת תל אביב).

7. **הרמב"ן** הציע נימוק המבוסס על השימוש שנעשה בשפה זו :

"וכן הטעם אצלי במה שרבותינו קוראין לשון התורה "לשון הקודש", שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו. והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו, "אנכ"י" ו"לא יהיה לך" ושאר דברות התורה והנבואה, ובו נקרא בשמותיו הקדושים אל, אלהים, צבאות, ושדי, ויו"ד ה"א, והשם הגדול המיוחד, ובו ברא עולמו, וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בס, ומלאכיו וכל צבאיו

לכולם בשם יקרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא, ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ: אברהם יצחק ויעקב ושלמה זולתם, (פירוש הרמב"ן לספר שמות, ל, יג).

8. **בראשית פרק ב, (כג) - וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים זֶאת הַפְּעַם עָצָם מֵעַצְמִי וּבְשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָהּ זֹאת:**

9. **בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה יח**

אמר רבי תנחומא נשא אדם אשה מקרובותיו, עליו הוא אומר עצם מעצמי, לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת, מכאן שניתנה התורה בלשון הקודש, רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמרי כשם שניתנה תורה בלשון הקודש כך נברא העולם בלשון הקודש, שמעת מימך אומר גיני גיניא אנתרופי אנתרופא, גברא גברתא, אלא איש ואשה למה שהלשון הזה נופל על הלשון הזה.

10. **"אלף" מתוך ריש מילין של הרב קוק**

האלף מעיר בנו את המחשבה של הראשית, ההתחלה הקדומה. אנו צופים את גדולתה, והננו משתוממים על יקרת חזיונה. היא אומרת לנו אומר סלה להקשיב, ללמוד, לאלף. האולפן זהו תרגום הלימוד. ...

11. **רש"י הירש בראשית פרק יא**

(ז) ונבלה. נבילת השפה היא תוצאה ישירה של הירידה. אמנם, בסוף הפרשה נאמר: "כי שם בלל הי" וגו', והמאורע נקרא אפוא בשם "בלילה"; על יסוד הכתוב הזה קראו למאורע זה: אנדרלמוסיה בין השפות. והנה, מושג זה כבר חורג מן התיאור המקובל של המאורע. **מקובל לראות בו את פילוג השפות, ולא אנדרלמוסיה ביניהן.** המדבר על אנדרלמוסיה, הרי הוא מניח, שכבר היו השפות מפולגות, ועתה נתבלבלו, והיתה ביניהן ערבוביה. זאת ועוד: משמעות "בלל" איננה: להביא אנדרלמוסיה, אלא: לערב, וביתר דיוק: להביא יסוד זר לחומר, לערב את שניהם, עד שיהיו לאחד; מעתה, כל חלקיק של החומר הישן יש בו מן היסוד החדש. כך: "סלת בלולה בשמן" (ויקרא ב, ה, ועוד), "יש בילה או אין בילה" (ראש השנה יג ע"ב). אמור מעתה: אין כאן כל רמז לאנדרלמוסיה.....שעה שהקב"ה יורד, תיכרת השפה ממקור מחצבתה.

מה הם היסודות ליצירת שפה? הרי הם שנים; יש, או תיתכן, יצירה אובייקטיבית ויצירה סובייקטיבית. השפה מביעה את מהות הדברים ומציינת את טיב יחסייהם; והנה, ייתכן ששפה נוצרת באופן אובייקטיבי, הוה אומר: היא מביעה את מהותם האובייקטיבית של הדברים ואת טיב יחסייהם לעולם; או היא נוצרת באופן סובייקטיבי - על פי ההשקפות המיוחדות הרווחות באומה על הדברים ועל יחסייהם. כל עוד היתה רק שפה אחת, היתה השפה אובייקטיבית: היא ביטאה את מהות הדברים וייעודם. היום נתרבו הלשונויות; אך מועטות ביניהן המלים, שמשקפת בהן השקפה זהה.

טול לדוגמה את השופט שנזכר לעיל. בגרמנית הוא קרוי Richter הוה אומר: הוא נותן לדברים את הכיוון (= Richtung) הראוי; הוא פוסק (=entscheidet) ומפריד (scheidet); ואילו השופט בישראל הוא שופט שלום; הוא מביא לידי אחדות ויוצר סדר הרמוני ("שפט", "שפד", "שפת"); והוא מעמיד כל איש במקום הראוי לו ביחסו עם זולתו.

- אולי בגרמנית התם (=schlecht), שאיננו עיקש ופתלתול, הרי הוא רע (=schlecht); על פי זה, אם גרמני מבקש לסור מן הרע, עליו להתרחק מן התום והיושר, וערמה ועקבה הן מעלות טובות. ואילו בישראל רק אדם "ישר" הוא אדם "כשר". - או טול את המונחים הגרמניים: Tugend (= כלל המידות הטובות) ו - Religion (=דת). היום אין לך ספר ואין לך דרשן, שלא יטיפו לדת ולמידות טובות. והנה, המלה הגרמנית Tugend נגזרה מן הפעל taugen (= להצליח); הוה אומר: אדם חייב להתנהג במידות טובות - על פי שיקולי תועלתיות. בשפות הרומניות Tugend זהה עם: גבריות. נמצאת אומר: אם צעיר גרמני מתחנך ל"מידות טובות" (=Tugend) הוא מתחנך לאמתו של דבר להיות "איש מצליח" (= tuechtig) ולהביא תועלת לציבור. בשפות הרומניות הוא מתחזק לגבריות ולמאמץ; ואילו בעברית אין מלה לכלל המידות הטובות; אצלנו הערך העליון הוא "מצוה", והמידות הטובות מנויות אחת לאחת: חסד, משפט וכו'.

כוונתנו להבהיר רק זאת: אפילו דיברו עמים אלה שפה אחת, לא היו מתכוונים לאותם הדברים. אפילו השפה היא אחת - מבחינה פוניטית ואורגנית - הרי שוני ההשקפות יביא לידי כך, שהבריות לא יבינו איש את רעהו. אפילו אין השפעה מן החוץ, המשנה את השפה מבחינה אורגנית, יכולות השפות להתפלג מתוכן, משנשתנתה הרוח היוצרת את השפה. כללו של דבר: יכולה להיות "שפה אחת", ואף על פי כן אין "דברים אחדים".

עד כה היתה הארץ "שפה אחת" ו"דברים אחדים": השויון הפיסי והאקלימי הביא לידי התאמה אורגנית של השפה; ואחדות הדעות וההשקפות שמרה על "דברים אחדים": על מטבע אחידה להבעת המחשבות. אחדות הדעות יכלה להשתמר, אם המלה המדוברת לא נוצרה על ידי הפרט, אלא נמסרה לו במסורת. אם יש אחדות דעות על הדברים, וסמכות עליונה מאשרת אותה, כללו של דבר: אם השפה היא אובייקטיבית, ולא סובייקטיבית, הרי אין היא משקפת את דעתו של הפרט, אלא את תכונת הדברים שלא תשתנה לעולם. שפה אובייקטיבית מעין זו תשמור על אחדות הדעות, וכל חכמת החיים תשתקף בה. תורת המשפט והמוסר, פיסיקה ומיטאפיסיקה - כל אלה לא באו אלא ללמד, מה טיב הדברים ומה ייעודם; וכל זה ישתקף באותה שפה. קלקול שפה מעין זה תביא לידי מהפכה רבת.

- או טול דוגמה מחיי המשפחה, שחז"ל מייחסים לה חשיבות יתרה: שעה שאדם קרא לחוה "אשה", הרי הם מעירים על כך: "מכאן שנברא העולם בלשון הקודש" (בראשית רבה יח, ו). השמות "איש" ו"אשה" הם ערובה לשויון המינים. כל עוד הם קרויים "איש" ו"אשה", אין צורך במתן שויון זכויות; אין האיש זקוק לשחרור מידי האשה, ולא האשה - מידי האיש; שכן, מעולם לא היו לא עבד או שפחה ולא אל או אלה זה לזו. ואכן, דומה - וכבר העירו על כך חז"ל (שם) - שאין לך שפה מלבד העברית, המכנה את בני הזוג בשורש לשוני אחד; ושויון השם הוא סימן לשויון המעמד.

12. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לג עמוד א

האמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי - אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי!

13. אַחְרִיּוֹת שֵׁם נ'

(colloquial) don't worry, leave it to me, it's all taken - באחריות! ; responsibility, warranty, guarantee care of, it will be alright

14. מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק א

מעשה בחמשה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, שלא הייתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה.

15. ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שמג

דבר אחר כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא בלשון אחד אמר להם אלא בארבעה לשונות שנאמר ויאמר ה' מסיני בא זה לשון עברי וזרח משעיר למו זה לשון רומי הופיע מהר פארן זה לשון ערבי ואתה מרבבות קדש זה לשון ארמי.

16. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ח עמוד א

תניא, רבי ישמעאל אומר: ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן,

17. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כד עמוד א

במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל.

18. רש"י דברים פרק ג

שניר - הוא שלג בלשון אשכנז [שנעע] ובלשון כנען:

19. צפניה פרק ג

(ט) כִּי־יָצָא אֶהְפֹּךְ אֶלְעִמִים שִׁפְהָ בְרוּךְ לְקֹרֵא כָּל־שֵׁם יִקְוֶה לְעִבְדוֹ שֶׁכֶּם אֶחָד:

20. אברבנאל צפניה פרק ג

(ט) וביאר למה יחכו עד אותו זמן באומרו כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגוי ר"ל שיקבלו האומות שימלטו מאותה מלחמה אמונת אלהות הש"י ולא יוסיפו עוד לעבוד אלקים אחרים ולא יעלו על פיהם אבל כולם בשפה ברורה יקראו בשם ה', לפי שבראותם נפלאות תמים דעים במלחמה והנקמה ההיא יעיר ה' את רוחם לקרא כלם בשם ה' בלה"ק ולהתיחד לעבודתו וזה לפי שבלה"ק לבדה נקרא ה' הנכבד